Emotioner och identitetsutveckling

En analys av narkotikakarriärer

AV ODD LINDBERG

Inledning

Syftet med föreliggande artikel är att analysera individers processer in i, och i ett narkotikabruk.[1] I artikeln granskas vilken betydelse erfarenheter av känslor såsom trygghet, otrygghet, skam och skuld har för narkotikabrukares initiering in i ett narkotikabruk, samt för hur den fortsatta processen gestaltar sig.[2] Jag kommer också att granska vilken betydelse erfarenheter av sådana känslor har för individens självuppfattning och känsla av tillhörighet till olika grupper, såsom narkotikabrukare eller icke narkotikabrukare. Detta innebär att jag undersöker om personer som involveras i ett narkotikabruk ser sig själva som narkomaner och identifierar sig själva i den gruppen, eller om de försöker hålla fast vid identiteter och sociala band som förknippas med andra relationer utanför narkotikagruppen. I detta sammanhang undersöks om känslor av skam kan försvaga de sociala banden till familj och andra som inte är involverade i narkotikabruk. Frågan är således hur det kommer sig att vissa individer tidigt blir involverade i narkotikabruk och involveras allt djupare in i narkotikakulturen och avlägsnar sig från sociala band utanför denna kultur, medan andra under lång tid kan använda narkotika och bibehålla sociala band till konventionella grupper och sammanhang? I denna artikel försöker jag att förklara dessa olika karriärer med hjälp av sociologiska och socialpsykologiska begrepp och teorier.[3] Jag vill utifrån en empirisk studie försöka visa att begrepp som identitet, trygghet, otrygghet, skam, skuld, sociala band, ritualer och kulturellt kapital kan tillämpas på detta område (Collins 1988; Giddens 1991; Retzinger 1991; Layder 1997; Scheff 1997).

ODD LINDBERG är filosofie doktor i socialt arbete vid Högskolan i Örebro. Han disputerade 1998 på en avhandling om narkotikabrukares livshistorier. Lindberg har tidigare bland annat arbetat med utvärderingsforskning gällande sociala rehabiliteringsprogram för narkotikabrukare

Problemet

Det saknas skandinaviska studier av narkotikabrukares känslomässiga erfarenheter relaterade till specifika händelser under livskarriären och av dessa erfarenheters inflytande på den fortsatta livskarriären. Den skandinaviska narkotikaforskningen har inte i någon större omfattning ägnat sig åt frågan hur känslomässiga upplevelser, som skapas i olika interaktioner, påverkar individers livskarriärer och känslor av tillhörighet. Begrepp hämtade från emotionernas sociologi kan tillhandahålla fruktbara bidrag till sådana analyser. Frågan är, som antytts i inledningen, om specifika känsloupplevelser kan relateras till olika typer av involvering in i ett narkotikabruk och förklara olika karriärer? Jag skall i denna artikel visa att vissa personer söker sig till nya sammanhang där interaktionen i den "nya" gruppen medför andra och mer eftersträvansvärda känslor, medan andra inte upplever ett sådant behov. Vissa individer har vidare en förmåga att bibehålla sociala band till mer konventionella grupper, medan andra saknar denna förmåga. En anledning kan vara att känslor av tillhörighet eller avsaknaden av sådana känslor knyts till vad individen fått med sig från familjen, utbildningen och vistelser i olika konventionella grupper. Resurser som språk, idéer och tankar, eller vad Collins (1988) benämner kulturellt kapital kan vara av betydelse i detta avseende.[4]

Flera författare menar att narkotikabrukare successivt utvecklar en narkomanidentitet (Becker 1973; Ramström 1983; Eriksson 1987). Andra hävdar att individen visar upp olika identiteter i olika sammanhang och att några identiteter är viktigare för individen än andra (Collins 1988; Charon 1995; Layder 1997). Synsätten står inte i konflikt med varandra. Men frågan är om personer som involveras i ett narkotikabruk har förmågan att visa upp olika identiteter i olika sammanhang eller om de successivt utvecklar en narkomanidentitet som är dominerande oberoende av vilket sammanhang de ingår i? Om individer har en förmåga att visa upp olika identiteter i skilda sammanhang är frågan om någon eller några identiteter är viktigare för individens självuppfattning än andra?

Collins (1988) menar att ritualer kan producera en social effekt som kan ha stor betydelse för det identitetskapande projektet. Ritualer kan producera vad han benämner som emotionell energi vilket yttrar sig i bland annat glädje, entusiasm och stolthet. Omgärdas narkotikabruket av sådana ritualer? Vilken betydelse kan de i så fall ha för individernas känsla av tillhörighet till narkotikagruppen, för deras karriärer och för deras benägenhet att avbryta eller fortsätta?

Intervjuerna

De intervjuer som jag genomfört har en biografisk karaktär. Totalt har jag intervjuat 17 personer, 11 män och 6 kvinnor i åldrarna 18 till 52 år. Intervjuerna genomfördes mellan hösten 1994 och våren 1997. Fördelningen mellan män och kvinnor speglar andelen narkotikabrukande män och kvinnor i Sverige, ca 70 procent män och 30 procent kvinnor (Nordengren & Tunving 1997). Urvalet kan beskrivas som teoretiskt i den mening att jag successivt under forskningsprocessen kontaktat respondenter i syfte att försöka fånga så många olika aspekter av fenomenet som möjligt (Glaser & Strauss 1967; Strauss 1987; Merriam 1994). När intervjuerna var genomförda transkriberades de och skickades till respondenterna för översyn och kommentarer. Jag genomförde sedan ytterligare en intervjuomgång med 12 respondenter. Syftet med den andra intervjun var att jag skulle få möjlighet att fördjupa mig inom vissa teman som introducerades vid det första intervjutillfället. Men jag introducerade också nya frågor efter uppslag från den första intervjun. Ett antal telefonintervjuer har också genomförts med flera av respondenterna. Avsikten var dels att klargöra vissa uttalanden i intervjun, dels att få kompletterande information kring teman som tidigare diskuterats. Några av de intervjuade har även lämnat kommentarer till mina analyser. Totalt uppgår det empiriska materialet som utgjort underlag för analysen, till ca 350 sidor skriven text.

Jag har vid alla intervjuerna använt mig av en intervjuguide som delats in i tidsperioderna före, under och efter narkotikabruket. I guiden var frågorna organiserade utifrån ett antal teman som jag sökt behandla under intervjun.

I mina intervjuer med de personer som varit involverade i narkotikabruk har jag tillsammans med respondenten rekonstruerat individernas livshistorier (Ehn, 1992). Min utgångspunkt har varit att försöka fånga individernas beskrivningar av det som varit, till exempel uppväxtförhållanden och processen i narkotikabruk, samt på vilket sätt dessa erfarenheter haft betydelse för den fortsatta livshistorien. Som Öberg (1997) påpekar kan biografier ses som identitetskonstruktioner där den berättelse som konstrueras tillsammans med intervjuaren formar en bild, eller ett flertal bilder, av vem individen är och hur hon har kommit att bli den hon är.

Det är inte oproblematiskt att försöka fånga individers retrospektiva beskrivningar av känsloupplevelser. Jag strävade under intervjuerna efter att återföra individerna till specifika händelser i livskarriären. Jag försökte få respondenterna att genom att förflytta sig tillbaka till situationen, dels beskriva situationen, dels personerna i situationen och de känsloupplevelser som väcktes i interaktionen. Om man skall fånga individens unika biografi och identitetsutveckling har jag som Layder (1997) föreslår, försökt föra individen tillbaka till viktiga händelser i livskarriären och de känslomässiga upplevelser som dessa händelser genererat.

Efter transkriberingen placerades intervjuerna i ett dataprogram för att underlätta analysen av det mycket omfattande empiriska materialet.[5] Analysen kan ses som en process som utgörs av flera teoretiska tolkningsramar som jag successivt försökt länka ihop till ett sammanhållet teoretiskt resonemang. Utgångspunkten för de första stegen i analysen var begreppet karriär. Sedan tillfördes begreppen trygghet, otrygghet, skam, skuld, och sociala band. I det sista steget tillfördes begreppen ritualer, kulturellt kapital och emotionell energi. Jag har således successivt försökt placera in och tolka de ursprungliga idéerna om företeelsen inom ramen för en ny uppsättning av idéer. Jag har i analysarbetet efter hand fört in nya begrepp som jag anser kan ge fördjupad förståelse av individers narkotikakarriärer. Min ambition har varit att rekontextualisera eller nybeskriva ett fenomen inom ramen för nya teoretiska sammanhang (Danemark, Ekström, Jacobsen & Karlsson 1997).

Låt mig nu mer ingående presentera de teoretiska begrepp som jag använt som analysverktyg.

Begreppet karriär

För att förstå individers identitetsutveckling måste man enligt Layder (1997) granska såväl subjektiva (inre) som objektiva (yttre) aspekter av individens livskarriär. Han säger att begreppet karriär är särskilt lämpligt för analyser av specifika sociologiska problem, där en grupp individer förväntas genomgå en stegvis process, till exempel narkotikabrukare.[6]

Den objektiva karriären som innebär en serie av förflyttningar i tid och rum, har sin förankring i den historiska innebörden av begreppet. Denna karriär kan beskrivas genom att det till exempel inom en organisation eller ett socialt system finns en serie av formella eller informella steg eller positioner. En tvångsomhändertagen narkotikabrukande ungdom kan, fram till en tvångsplacering på institution, genomgå olika steg från placering på häktet till inläggning på barnpsykiatrisk avdelning och senare till ett behandlingshem. Den objektiva karriären representerar mer eller mindre identifierbara positioner i levnadsbanan, och dessa positioner kan sägas utgöra landmärken i individens liv. Den subjektiva karriären är de innebörder och de känsloupplevelser som individen tillskriver olika passager eller händelser. Karriären utvecklas i fortlöpande interaktion mellan individen och den sociala omgivningen. En omhändertagen ungdoms förflyttningar i olika steg ger upphov till olika erfarenheter, känsloupplevelser och tolkningar i mötet med såväl organisationens rutiner som olika yrkesgrupper. Man kan säga att individens unika biografi, de händelser som hon erfar under livskarriären och de grupper i vilka hon interagerar påverkar individens självuppfattning. Som Layder (1993) påpekar rör sig

individen under sin livstid mellan ett flertal olika kontexter som påverkar och påverkas av individen. En sådan utgångspunkt innebär att karriärer bör förstås och förklaras i relation till individens specifika historia (Abrams, 1982; Layder, 1993, 1997).

Jag har använt mig av begreppet karriär som ett "sensitizing concept". Begreppets funktion är att tillhandahålla en teoretisk orienteringsmöjlighet inför analysen av det empiriska materialet. Karriärbegreppet syftar på ett visst tankeinnehåll. Med begreppet menar jag att det existerar ett dynamiskt förhållande mellan individers handlingar och de privata betydelser och innebörder som dessa handlingar genererar (Layder 1993,1997). Det är denna dynamik som såväl Layder (1993,1997) som Barley (1993) hänvisar till, när de talar om karriärbegreppets subjektiva och objektiva dimension. Detta påpekade även Hughes (1937).

Relationen mellan individens subjektiva och objektiva livserfarenheter uttrycks i begreppet karriär, vilket innebär individens handlingar och aktiviteter i tid och rum samt de innebörder och känsloerfarenheter som dessa tillskrivs av individen. Med begreppet karriär menas också att utvecklingen av jaget är länkad till en kedja av händelser i livet som innebär övergångar till något nytt. Avgörande för dessa övergångar kan vara kritiska ögonblick i individens liv, t.ex. svåra äktenskapliga problem, stopp för avancemang inom yrket eller att bli utsatt för sexuella övergrepp. Det är i sådana ögonblick, hävdar Layder (1997), som personer frågar sig vem de är, vad de har blivit, och vad de vill. Detta innebär att jag inte ser individens identitetsutveckling och individens sociala handlingar som en direkt respons på omgivningens utsagor och handlingar. Individens upplevelser, handlingar och självuppfattning måste ses i relation till individens unika karriär (Layder 1997).

Teorier och begrepp utgör begränsningar men de ger oss samtidigt en möjlighet att analysera den sociala verkligheten. Genom att använda mig av ett etablerat begrepp som en orienteringsmöjlighet in i det empiriska materialet, har jag också utnyttjat en befintlig och ackumulerad kunskap inom forskningsfältet (Danemark, et al 1997).

De teoretiska begreppen

Identiteter

Som tidigare nämnts menar flera författare att narkotikabrukare successivt utvecklar en narkomanidentitet (Becker 1973; Ramström 1983; Eriksson 1987). Problemet är att dessa analyser tenderar att blir något deterministiska. Författarna diskuterar inte individens eventuella förmåga att visa upp olika identiteter i olika sammanhang. De diskuterar heller inte frågan om att vissa identiteter kan vara viktiga

vid vissa tillfällen och andra är viktiga under långa perioder i livsprocessen. Författarna diskuterar inte frågan om individen har en hierarki av mer eller mindre framträdande roller vilka innehåller identiteter som befinner sig i toppen av hierarkin och där några befinner sig i botten. Narkotikabrukares identitetsutveckling diskuteras slutligen inte i relation till individens olika mellanmänskliga möten och de känslomässiga innebörder som tillskrivs dessa interaktioner.

Det normala tillståndet hos en frisk individ är en stabil självuppfattning. Neurotiskt beteende kan med ett sådant perspektiv tolkas som ett försvar mot ett hot riktat mot det egna jaget. Alltså existerar ett jag. Collins (1988) menar att jaget faktiskt finns och att det spelar en viktig funktion. Individens förmåga till rolldistansering anger att det kan existera ett verkligt eller sant jag, eftersom distanseringen är ett tecken på att individer inte låter sig bli fullständigt fångade i sina roller. Collins (1988) ansluter sig till den ansats som förespråkar många olika situationsbestämda jag, samtidigt som han inte utesluter ett metajag eller "dirigentjag". Det är möjligt att det existerar ett inre och yttre skikt av jag. Det yttre skiktet består av åtskilliga situationsbestämda jag. Det inre av dirigentjaget.

Även Layder (1997) anser att det existerar ett "kärnjag", samt ett antal aspekter av kärnjaget eller ett antal "satellitjag". Detta innebär att vi kan presentera olika aspekter av kärnjaget för olika åhörare. En individ kan ses som ett unikt kluster av personlighetskarakteristika med specifika beteenden, vilket hjälper oss att skilja individen från andra. När vi å andra sidan talar om vem en person är i termer av identitet, så kan den variera beroende på i vilken social kontext individen interagerar. Individen kan således presentera olika versioner av sig själv beroende på "publiken". Men det existerar också en dynamik mellan det sätt på vilket individen önskar att presentera sig för andra och de förväntningar och krav de andra har på hennes beteende.

Att se en individ som bestående av ett kärnjag samt ett antal perifera jag eller aspekter av kärnjaget tillåter oss att förstå individens motsägelsefulla handlingar och upplevelser (Layder 1997). För det första är individen en historiskt framväxande emotionell varelse som ibland kan fjärma sig från sitt verkliga jag, till exempel vid mentalsjukdom. För det andra innebär synsättet att även om det finns ett sammanhängande jag, kan det också innehålla motsägelsefulla impulser, önskningar, uppfattningar och beteenden. En källa till sådana motsägelsefulla spänningar kan vara svårigheter att hantera de upplevelser som umgänge i radikalt olika grupper kan medföra. För det tredje kan fenomenet självbedrägeri inkorporeras i perspektivet. Vid självbedrägeri kan individen vara både medveten och omedveten om att hon bedrar sig själv. Hon kan vara omedveten om motiven till sina handlingar och därför sägas sakna medvetenhet om de underliggande motiven. Å andra sidan kan per-

soner bedra sig själva genom att faktiskt känna till de underliggande motiven till handlingen, men välja att ignorera motiven och tro på något mer tilltalande. I det senare exemplet måste personen "göra sig av med" självbedrägeriet genom att övertyga sig själv om att hon inte är ansvarig för de handlingar hon faktiskt gjort sig skyldig till. Existensen av satellitjag eller aspekter av kärnjaget tillhandahåller givna möjligheter att åstadkomma en sådan psykologisk uppdelning. Personen kan hävda för sig själv att handlingar som gjorts under inflytande av ett satellitjag inte är en del av individens verkliga jag. Enligt resonemanget ovan skulle det vara möjligt för narkotikabrukare att hålla en narkomanidentitet på avstånd eller förflytta den långt ned i hierarkin av identiteter. Individerna skulle med stöd av diskussionen ovan sålunda kunna hålla fast vid mer centrala och allmänt accepterade roller.

Trygghet och otrygghet

Vår grundläggande trygghet, men också motsatsen otrygghet, har grundats i den tidiga barndomen (Giddens 1991; Bergström 1996). Trygghet och tillit är rotade i våra erfarenheter av närhet, kontinuitet, stabilitet och beroende i vardagens sociala relationer, i familjen, i arbetet, i skolan och i närsamhället. I sådana relationer får vi bekräftat att vi kan lita på de personer vi möter och är beroende av; att normerna som vi har förvärvat är stabila och delas av andra samt att oförutsedda hot inte plötsligt uppstår. Instabila och opålitliga sociala relationer, där vi gång på gång känner oss övergivna och avvisade, skapar en misstro som kan fördjupas. Oförutsedda anonyma processer som gör sitt intrång i vardagslivet, som stör stabiliteten och rubbar det vi tagit för givet, tvingar oss att upptäcka att vi är direkt beroende av någonting som vi inte förstår och har kontroll över. Detta kan skapa en varaktig oro och osäkerhet som kan leda till ett sammanbrott av grundtryggheten (Ekström 1994).

Den ontologiskt otrygga individen, visar upp en eller fler av följande karakteristika (Giddens 1991). För det första saknar individen en konsistent känsla av biografisk kontinuitet. Individen saknar förmågan att konstruera en sammanhängande berättelse om sig själv. Individen kan vidare misslyckas med att uppnå en varaktig uppfattning av att vara levande, eller att vara levande bland andra levande. Giddens använder sig, i syfte att exemplifiera sitt påstående, av ett citat från Kafka som han hämtat från Laing (1965:108): "There has never been a time in which I have been convinced from within myself that I am alive". Brist på sammanhang i den egna livsberättelsen är ofta ledmotivet i sådana känslor. Detta innebär att tiden uppfattas som bestående av en serie separata ögonblick som är avskilda från de följande på ett sådant sätt att det är omöjligt att upprätthålla en kontinuerlig livsberättelse.

Oron kring att vara utplånad, begravd eller krossad av inkräktande händelser är ofta motsvarigheten till ovan nämnda känslor, det vill säga att inte vara levande

bland levande. I en omgivning full av förändringar, är individens tankar hela tiden sysselsatta av den växande oro som är en konsekvens av de risker individen ser mot den egna existensen (Giddens 1991). Slutligen klarar hon inte att upprätthålla en tilltro till den egna integriteten. Individen känner sig moraliskt tom beroende på att hon saknar värmen från en kärleksfull självaktning. Laing (1976) säger i detta sammanhang om den otrygga individen:

> Individen kan under normala existensvillkor känna sig mer overklig än verklig, i bokstavlig mening mera död en levande; otryggt avskild från världen i övrigt, så att hans identitet och självständighet hela tiden är ifrågasatt. Han kan sakna upplevelsen av kontinuitet i tiden. Han kanske saknar en dominerande känsla av personligt inre sammanhang. Han kan känna sig mer substanslös än substantiell, ur stånd att tänka sig att det "ämne" han är gjord av är äkta, bra eller värdefullt. Och han kan förnimma att hans jag delvis är skilt från kroppen (Laing 1976:39).

Layder (1997) menar att den ontologiskt otrygga individen inte känner sig verklig, och erfar känslor av att inte ha något värde. Detta leder till ett ständigt ifrågasättande av den egna identiteten. Känslor och upplevelser av tillit och trygghet, menar han, handlar inte i första hand om på vilket sätt vi upplever förtroende och tillit till andra utan på vilket sätt vi upplever tillit och trygghet till oss själva.

En person med en relativt stabil upplevelse av den egna identiteten har en känsla av biografisk kontinuitet. Denna biografiska kontinuitet är möjlig att förstå och behärska genom självreflektion och även i större eller mindre omfattning kommunicera den med andra. Individen upplever meningsfullhet och sammanhang i tillvaron. Hon känner att hon har kontroll över och kan styra sitt liv. Det finns också tillräckligt med självaktning för att upprätthålla en känsla av att det egna jaget är levande i en värld av levande individer (Giddens 1991). Layder (1997) understryker individens erfarenheter av kontinuitet i tid och rum under livskarriären som en förutsättning för känslor av trygghet. Trygghet är inte något som man har eller inte har, utan det är alltid frågan om mer eller mindre. Känslor av den egna personen som en enskild och oberoende individ är av avgörande betydelse för om, och på vilket sätt, individen skall klara av det sociala livet.

När det gäller frågan om vilka ungdomar som påbörjar ett experimentellt narkotikabruk som sedan övergår till ett regelbundet bruk, så lyfts ofta otrygga uppväxtförhållanden och känslor av underlägsenhet fram som en avgörande faktor (Tannenbaum 1938; Nygren 1978; Sarnecki 1985). Inom narkotikaforskningen saknas det dock studier som närmare granskar hur situationer eller händelser som utlöser dessa känslor kan påverka individens sociala band och känslor av tillhörighet till olika grupper. Likaså saknas det studier av narkotikabrukare som undersöker om trygga uppväxtförhållanden kan generera en förmåga att parallellt med narkotikabruket bibehålla sociala band till grupper utanför narkotikamiljöerna.

Skuld, skam och sociala band

Skuld är en oro som skapas ur rädslan för överträdelser av normer och värderingar (Giddens 1991). Skulden genereras ur individens tankar kring handlingar som inte svarar upp mot omgivningens normativa förväntningar. Skuld handlar om saker som gjorts eller inte gjorts och reaktionen kan bli att gottgöra eller sopa igen spåren efter ens handlingar. Termen skam refererar till en familj av emotioner som har specifika karakteristika (Retzinger 1991). De olika emotionerna som inryms i termen innehåller en skala från känslor av lättare obehag i vissa sociala situationer och förlägenhet, till mer intensiva former som förnedring och kränkning. Skam påverkar identiteten mer direkt än skuld därför att känslan av skam innebär en oro kring den egna livsberättelsens tillräcklighet. Det är genom denna livsberättelse som individen strävar efter att upprätthålla en sammanhängande biografi. Känslor av skam skapas ur känslan av individuell otillräcklighet. Skam måste förstås i relation till jagets integritet medan skuld skapas genom känslan (eller tankar) av att ha handlat fel.

Skammen har en mer frätande inverkan på tillitens rötter än skuld (Giddens 1991). Skam och tillit är länkade till varandra eftersom erfarenheten av skam kan hota eller förstöra tilliten. Om andras uppfattning, till exempel i ord eller handling, inte överensstämmer med de uppfattningar som individen trodde att andra hade, kan detta äventyra de tillitsfulla relationer som tidigare har byggts upp. Den tillit som barn utvecklar till omgivningen, som en del av erfarenheten av en kontinuerlig och sammanhängande livsvärld, skapar förväntningar på den egna livsvärlden. Om sådana förväntningar störs, kan resultatet bli att tilliten förloras. Skammens beskaffenhet eller karaktär innebär att den alltid involverar jaget i relation till en annan person eller andra personer. Detta sker även om skammen är ett resultat av våra fantasier. Vi kan till exempel inbilla oss att andra har en avvisande inställning till oss trots att så inte är fallet. Resultatet kan likväl bli att vi upplever skamkänslor. Med referens till Lynd (1958) hävdar Giddens (1991) att skamkänslorna leder till att: "Vi blir främlingar i en värld där vi trodde vi hörde hemma" (Lynd 1958:46, i Giddens 1991:66). Vi blir oroliga därför att vi upptäcker att vi inte kan lita på de existentiella frågorna, det vill säga vem är jag och var hör jag hemma ? Det är sådana frågor vi ställer oss när det inträffar kritiska händelser i livskarriären (Layder 1997). Svensson (1996) illustrerar just avsaknaden av känsla av tillhörighet på ett mycket tydligt sätt i sin avhandling. Han beskriver två narkotikabrukares semester i Portugal på följande sätt.

> När de kom ned till stranden stirrade alla människor på deras tatueringar så att de inte vågade bada. Det är exempel på hur mötet med den andre leder till en känsla av skam, av att inte höra dit (Svensson 1996:378).

Typiskt för skammen är att jaget bedöms som underlägset, till exempel mindre vackert och intelligent. Jaget undrar om det är tillräckligt dugligt. Jaget upplever en hjälplöshet i att inte kunna kontrollera situationen och reaktionen blir att dra sig undan. Ett typiskt försvar mot skammen är att individen försöker fly från erfarenheterna av skam för att slippa uppleva smärtan som avvisningen innebär. Enligt Retzinger (1991) skapas, bibehålls, förstörs och återskapas sociala band mellan människor genom interaktion. Känslor, speciellt stolthet och skam, spelar i denna process viktiga roller.

Känslor av stolthet och skam är länkade till kvaliteten av individens sociala band (Scheff, 1997). Skamkänslor innebär en negativ självvärdering och stolthet en positiv. Dessa känsloupplevelser hjälper också människan att tolka den situation som hon befinner sig i. Författaren hävdar att vuxna i princip befinner sig i ett tillstånd av antingen skam eller stolthet, men tillståndet är ofta omärkbart. Skam ses som en dynamisk social process och den uppträder såväl inom individen som mellan individer. Det finns ett antal ord i vårt vardagsspråk som återkommer i specifika kontexter och som är länkade till skam. Dessa ord är: obehaglig, osäker, ängslig, spänd, tom, förvirrad, obetydlig, värdelös, otillräcklig, dum, löjlig, enfaldig, konstig, oförmögen, svag, underlig, idiotisk, rastlös, chockad, ensam, lösryckt, alienerad och låg självkänsla (Scheff 1997:233). Om individen skall känna skam så måste jaget (self) acceptera andras bedömning. I skammen kan de sociala banden inte förnekas. Såväl jaget som andra är involverade i skapande av skam. Att erfara skam är en smärtsam och negativ känsla.

Begreppet sociala band är abstrakt och inte enkelt att precisera. Det indikerar något som händer mellan individer, det vill säga något relationellt. Scheff (1997) menar att det finns två system i mellanmänskliga relationer som är avgörande för hur det sociala samspelet utvecklas. Dessa är kommunikationssystemet och emotionssystemet. Det är framförallt verbala symboler och relationens emotionella betydelse som är avgörande för hur de sociala banden utvecklas mellan individer eller grupper. När det gäller att skapa eller bibehålla sociala band, spelar känslan av stolthet en viktig roll. Stabila sociala band kan oftast förklaras med ömsesidigt förtroende och tillit som vuxit fram mellan människor. Känslor av skam å andra sidan signalerar ett hot mot dessa band. Människans grundläggande drivkraft är att få uppleva intellektuell och emotionell samhörighet med andra människor. Scheff (1997) lägger stor vikt vid emotionernas koppling till socialt samspel. Han hävdar att kvaliteten på individers sociala band till familjen under uppväxten är av betydelse för individens fortsatta utveckling. Människors behov av sociala band är fundamentalt och individens främsta drivkraft är att forma och bibehålla sociala band. "The theory suggests that the extent to which children become effective and res-

ponsible adults depend on the quality of their social bonds" (Scheff 1997:73). Handlingar som kan försvaga eller förstöra de sociala banden är bland annat fysiskt våld eller återkommande hot från föräldrarna mot barnet. Scheff (1997) beskriver sociala relationer i termer av alienation och solidaritet. Dynamiken i sociala relationer förklaras av de känslor som åtföljs av upplevelser av solidaritet respektive alienation med familjen. Solidaritet är länkad till känslor av stolthet och balans mellan individens och gruppens behov. Barnets upplevelser av alienation knyts till känslor av skam och uppslukning eller separering. Uppslukning innebär att konformiteten överbetonas och separering att individuella behov ges för stort utrymme. Eftersom individen ständigt värderar sig själv i relation till andra leder denna självvärdering till känslor av stolthet eller skam. Känslor av skam och stolthet reglerar de sociala bandens tillstånd. Känslor och kvaliteten på de sociala banden är produkter av våra sociala relationer, eller snarare, de är våra sociala relationer. Stabila sociala band innebär att individer förstår och identifierar sig med varandra och instabila sociala band innebär missförstånd och avvisande. "...if bonds are not being built, maintained, or repaired, they are being damaged" (Scheff 1997:76).

Enligt flera författare (Heitun 1985; Gomberg 1988; Potter-Efron & Efron 1993) finns det tecken som tyder på att drogbrukares tidiga erfarenheter av skam och skuldkänslor har betydelse för att förklara deras debut i narkotikabruk. Individer försöker fly från ett antal negativa känslor, däribland skamkänslor. Som tidigare nämnts saknas dock skandinaviska studier av relationen mellan händelser och individens känslomässiga erfarenheter samt om och i såfall på vilket sätt dessa påverkar individens sociala band och känslor av tillhörighet till olika grupper.

Ritualer och kulturellt kapital

Det finns en diskussion som förs bland annat av Harding & Zinberg (1977) där författarna menar att kontrollerat bruk av illegitima preparat som hasch, hallucinogener och opiater är möjligt. Argumentet som lyfts fram är, att de ritualer och sanktioner som växer fram i dessa grupper kan likställas med de som existerar under konsumtion av alkohol. Med kontrollerat bruk menar författarna att drogintaget inte skall påverka arbete, studier, sociala relationer och fritidsaktivitet i negativ riktning. Författarna är inte explicita vad beträffar definitionen på en ritual, men hävdar att bruket av narkotika är omgärdat av vissa ceremonier. Ritualerna, som är något olika beroende på vilken drog som intas, innehåller val av social miljö, att det finns erfarna i gruppen som kan hjälpa till vid snedtändning, och sättet att administrera drogen. Ritualerna skiljer sig inte mycket från de ritualer som existerar bland så kallade junkies (gatunarkomaner, min översättning) men däremot sanktionerna. Om man tillhör en grupp kontrollerade brukare skall man inte använda pre-

paratet för ofta, inte ta drogen tillsammans med narkomaner, eftersom detta indikerar att man förlorat kontrollen, och man skall inte bli beroende. Om man överträder dessa regler blir man utesluten ur gruppen. Författarna hävdar också att samtalet som förs bland de kontrollerade brukarna inte enbart fokuserar handlingarna kring drogintaget och drogupplevelsen utan också andra viktiga aspekter av vardagslivet som familj, arbete och fritidsaktiviteter. Harding & Zinberg (1977) hävdar att sanktionerna faktiskt fungerar bättre än samhällets kontrollåtgärder.

Författarna diskuterar framför allt de rituella handlingarna och inte vilken känslomässig effekt som ritualerna skapar. Framförallt Collins' (1988), men även Layders' (1997) diskussion kring interaktionsritualer, är i detta avseende mer fruktbar. De menar att ritualer, förutom att de innehåller specifika handlingar som kan betraktas som en ceremoni, också medför en känslomässig upplevelse som kan skapa en social effekt. Collins (1988:188) föreslår följande ingredienser som ingående i en ritual:

- En grupp individer, minst två, som är tillsammans. Individerna fäster uppmärksamheten på samma handling och de är medvetna om att alla andra är uppmärksamma på samma handling. Gruppen har ett gemensamt fokus.
- De delar en gemensam sinnesstämning. De som deltar måste ta del i en gemensam känslomässig situation, vilket kan innebära såväl negativa som positiva känslor.
- Ritualer producerar heliga objekt vilka symboliserar medlemskap i gruppen. Dessa heliga objekt, vilka blir gruppens symboler, kan vara en person och/eller vad individerna fokuserar på i interaktionen, det vill säga handlingen, ord eller idéer.

Om ingredienserna uppträder samtidigt leder det till följande:

- Ökad emotionell energi samt ett förtroende för de personer som ingår i ritualen och/eller visar respekt för ritualens symboler. Ritualerna bidrar till att mobilisera känslor, synsätt och handlingsformer.
- Ilska och bestraffning gentemot de individer som inte respekterar gruppens symboler och riter.

När ingredienserna uppträder samtidigt har de en social effekt (Collins 1988). Med emotionell energi menar Collins en typ av kraftkälla som kan ta sig uttryck i glädje, entusiasm, självförtroende och viljestyrka. Såväl den ömsesidiga uppmärksamheten som fokuseringen på handlingen förenar deltagarna i en upplevelse att vara delaktiga i en gemensam verklighet. De upplever en solidaritet inom gruppen som skapar gränser till omvärlden. De heliga symbolerna skapar en gruppgemensam moral. Detta medför också att individerna i gruppen anser att de har rätt att straffa den som bryter mot de heliga symbolerna. Ilskan är en typ av emotionellt

anfall mot dem som kränker gruppens symboler. Det bör påpekas att alla situationer inte har alla dessa ingredienser och resultatet blir då heller inte detsamma.

Den kanske viktigaste ingrediensen i ritualen är att individerna fokuserar sin uppmärksamhet på samma handling. Den ömsesidiga uppmärksamheten medför att individerna ser gruppen som en enhet. Fokuseringen på en specifik handling innebär också att individerna är involverade i en rollövertagande process. Vad som gör situationen till en ritual är, under förutsättning att alla ingredienserna är uppfyllda, att deltagarna tar varandras roller på ett samstämmigt sätt. De uppfattar handlingen i situationen entydigt och alla är medvetna om att de andra också gör det. Resultatet blir att deltagarna upplever att de ingår i en grupp. Alla individer har inte resurser att ingå i alla grupper. De saknar vad Collins beskriver som kulturellt kapital.

Kulturellt kapital är det individen fått med sig från familjen, utbildningen och interaktion i andra grupper. Collins (1988) presenterar några olika typer av kulturellt kapital. Allmänt kulturellt kapital är den repertoar av identitetssymboler individen har som medlem av en bestämd grupp eller samhällsklass. Detta kan vara de områden som personen kan samtala kring, sättet att uttrycka sig och idéer och tankar. Genom att inneha en repertoar av identitetssymboler kan individen också känna igen symbolerna, när han vistas i en specifik grupp. Det specifika kulturella kapitalet är individens speciella egenskaper, till exempel förmågan att komma ihåg andras namn och vad man talade om sist man träffades. Det specifika kulturella kapitalet fungerar som en typ av byteshandel. Ju mer människor känner varandra, desto större är förutsättningen att allmänt kulturellt kapital kan transformeras till specifikt kulturellt kapital. Rykte, som är en del av det specifika kulturella kapitalet, är vad andra individer känner till, och har för uppfattning om, en annan individ. Den information som andra har om individen, till exempel om yrke eller civilstånd, och som "går runt" i alldagliga samtal kommer att styra vad som händer i individens nästa möte.

> That is knowing people by their organisational location places them at a certain point in the power - enforcement coalition (Collins, 1988:361).

Människor drar sig till grupper som innehar ungefär samma kulturella kapital. Individer som blir uteslutna ur en grupp måste söka sig till andra interaktionsritualer, där ojämlikheten inte existerar och där den emotionella energin ger mer individuell vinst. Varje individ är medveten om hur många personer de känner och med vilka de kan interagera. Det finns alltså olika "marknader" för olika individer vad beträffar möjligheten att till exempel möta en partner. Dessa möjligheter kan snabbt ändras, vilket även innebär en förändring av personens karaktär och egenskaper. Människor med få möjligheter på "marknaden" är beroende av de få kon-

takter de har. Möjligheterna på marknaden kan således ses som en variabel.

> ...where it is high, one will shop around for the best deal; where it is low, one has to settle more immediately for the line-up of resources that presents itself (Collins 1988:360).

Det kulturella kapitalet har en stratifierande funktion eftersom det reglerar över - och underordningsförhållandena i mellanmänsklig interaktion. Den person som innehar det högst värderade kulturella kapitalet i interaktionen kommer såväl att definiera interaktionen som dominera densamma (Collins 1988; Layder 1997). Över - och underordningen är inte länkade till specifika individuella egenskaper utan till individens position i det sociala system, i vilket han/hon ingår. När individer förflyttar sig till olika sociala kontexter i sin livshistoria, kan livshistorien ses som ett nät av möten. Varje möte och interaktion kräver en individuell uppsättning av symboler. Symbolerna är laddade med innebörder och mening som utgör länkar till medlemskap i olika grupper. En mycket viktig ingrediens i en interaktion är enligt Collins (1988) samtalet. Individens livshistoria är således en kedja av interaktioner, eller om man så vill en kedja av samtal. I en rituell situation är innehållet i samtalet motorn som etablerar och bekräftar medlemskapet i gruppen. Den emotionella energin är också en typ av motivationskraft. De känslor som individer erfar när de talar med vissa människor eller undviker andra, avgör också hur länge mötet vill pågå och hur mycket de har att säga varandra. Vilka möten, händelser och aktiviteter individerna involveras i, och de innebörder de tillskriver interaktionerna, är beroende av individens unika biografi. Ritualens sociala effekt måste relateras till individens unika biografi och när i livshistorien individen deltar i ritualen. Ju mindre den emotionella energin upplevs för individen, desto mer sannolikt är det att individen inte erkänner gruppsymbolerna. Detta innebär också att individen inte upplever någon känsla av solidaritet med gruppen.

De marginaliserade och de integrerade

Nedan skall jag presentera exempel från min analys av det ovan presenterade materialet. De exempel som jag presenterar syftar till att visa på två mycket olika karriärer in i och i ett narkotikabruk. De två karriärerna tydliggör, vill jag hävda, de tidigare introducerade begreppens starka förklaringskraft. De två karriärerna särskiljs genom att grupperna benämns de marginaliserade och de integrerade.

De marginaliserade

Det finns personer som inte upplevt förtroendefulla och trygga relationer till sina föräldrar. De beskriver också mer eller mindre dramatiska händelser som inträffat i

familjen. Dessa händelser tillskrivs stor betydelse och händelserna har inneburit starka känslomässiga upplevelser. Relationerna och de kritiska händelserna har inneburit att de inte upplevt ett sammanhang i den egna livsberättelsen. Flera beskriver också händelser som inneburit känslor av kränkning. Kränkningen uppfattas av individen som en förnedring och en förolämpning, vilket ges innebörder av att det egna jaget är utsatt för angrepp från omgivningen.

> Jag hade en problematisk barndom. Båda mina föräldrar är döva och jag hade en mor som var psykiskt sjuk hela min uppväxt. Otryggheten följde egentligen med under hela min barndom. Något av de första minnen som jag har från min barndom ... jag var väl i treårsåldern, det är att jag vaknar mitt i natten och går ned för trappan i huset där vi bodde och polisen står där och pappa är där. Det står två poliser och håller i mamma och hon är fullständigt vansinnig och pappa säger bara att jag skall gå upp. Sedan var mamma borta några månader efter det och jag förstod aldrig när jag var liten. Det här var ett mönster som följde med under uppväxtåren, att hon blev dålig ibland och ibland fick vi ungar leta efter henne för hon skulle dränka sig och sådana saker. Så det följde med hela tiden (Anna 35).

> Vad som var dåligt under uppväxten var att jag ofta fick låsa in mig på toaletten för att slippa få stryk av min far. Jag kommer inte riktig ihåg varför , jag var väl lite busig, men jag kommer ihåg att jag fick låsa in mig på toaletten. Jag kommer ihåg att jag fick ta min tillflykt på toaletten. Jag var bara glad när mina föräldrar skildes (Thomas 30).

> Jag hade egentligen inga föräldrar som brydde sig. Jag kände det jämt som om ingen brydde sig. Ibland frågade jag mig, vafan hade dom skaffat mig för egentligen (Lage 42).

Individerna upplever i interaktion med bland annat kamrater att de inte har samma erfarenheter, idéer, tankar och språk som de andra. De delar inte de andras livs- och symbolvärld vilket krävs om interaktionen med kamraterna skall kunna leda till medlemskap i gruppen. De saknar således ett adekvat kulturellt kapital. Individer som har erfarenheter av känslor av övergivenhet och av att inte duga samt att vara annorlunda i relationen till kamrater, kan uppleva starka skamkänslor. Detta kan i sin tur leda till att de utvecklar en svag självkänsla, eftersom de ständigt erfar känslor av att inte höra hemma. De får ibland också dåligt rykte eftersom de är bråkiga, får svårigheter i skolan och involveras tidigt i snatterier och stölder.

> Dom ville inte vara med mig heller (dom som inte hade problem i skolan, min anm.) och deras föräldrar tyckte heller inte att dom skulle vara med mig för jag var inge bra. Det sa dom ju, att deras föräldrar inte tyckte om mig (Irene 20).

> Jag vet att jag inte fick komma på vissa klasspartyn, eftersom föräldrarna helst inte såg mig tillsammans med deras barn. Det var några andra också i klassen som inte fick komma på klasspartyn (Martin 29).

I syfte att reducera skamkänslorna och känslor av att inte tillhöra, måste de söka

sig bort från sammanhang där de negativa känslorna gör sig påminda. Dessa känslor hotar också de sociala banden till personer som inte är involverade i narkotikabruk. De måste därför hitta andra sammanhang, där en annorlunda livsberättelse kan konstrueras och nya sociala band kan skapas. De söker sig till grupper där de tror att deras kulturella kapital värderas högre. De behöver andra som kan tillhandahålla och bekräfta en ny identitet. De behöver ingå i sammanhang, där de kan känna trygghet och där deras handlingar och interaktion ges innebörder av att duga. Så här berättar några av de intervjuade.

> Det är väl det den här gruppen, dom som står vid sidan ger en. Att man delar tomheten tillsammans, man är trasiga tillsammans. Då känns trasigheten mindre än om man är tillsammans med människor som är hela på något sätt (Anna 35).

> Man umgås ju med folk där man känner sig trygg. Man känner igen sig i dom andra. Man får liksom en samhörighet (Lisbeth 31).

> Man betydde något för andra. Vi fixade öl och tinner för varandra och så där. Jag fann en gemenskap direkt i gänget och drogerna (Lage 42).

> Det har gett mig mycket. Mycket kompisar. Tryggheten fanns i gänget. Jag ser fortfarande tryggheten där (Kalle 18).

Sökandet efter ett annat sammanhang är inte rationellt i den mening att de kalkylerar medvetet med att reducera sina känslor av underlägsenhet. Det är heller inte omedvetet i den mening att de inte är medvetna om de underliggande motiven till att de söker sig bort från vissa miljöer och till andra. De vill bort från sociala relationer som ges innebörder av underlägsenhet. De är alltså medvetna om sina känslor eftersom de i specifika sammanhang gör sig påminda.

I narkotikagruppen har ritualerna en avgörande funktion eftersom de producerar en social effekt. De marginaliserade söker avskildhet för att kunna utföra sina handlingar. Genom att söka sina egna arenor skapar de en sammanhållning inom gruppen och gränser till yttervärlden.

> Man måste vara på sin vakt, smyga för att andra inte skall få veta vad du håller på med. Du måste tillhöra en viss grupp och i gruppen är det tystnadsplikt kan man säga. Ingen får tala om för någon annan var man köper eller att någon annan håller på. När man väl har kommit in i gruppen kommer man inte ut. Drogen är förbjuden. Man kommer in i en värld där illegala saker sker. Jag tycker att man upplever att man är utanför samhället i övrigt. Den känslan kom direkt första gången man prövade rökat. Då blev man medveten om något som inte var accepterat och var illegalt. Då var man ju inne i en grupp där man kom överens om att det här talar vi inte om, det här är förbjudet. Man låser dörren och drar för gardiner eller persienner. Man drar sig undan när man skall röka. Man förnekar att något har hänt (Martin 29).

Avskildheten och de illegala aktiviteter som utförs skapar en känsla av att vara utanför i förhållande till det omgivande samhället. Men känslan av utanförskap

kan inte enbart förstås ur ett situationellt perspektiv. Den måste också ses i relation till individernas livskarriärer. Långt innan narkotikadebuten inträffade hade de känt sig underlägsna och utanför. Narkotikabruket förstärker de innebörder och känslor individen tillskrivit tidigare interaktioner och handlingar. Ritualerna genererar en emotionell energi vilken yttrar sig i känslor av självförtroende och samhörighet.

> Någon stoppar pipan och alla tittar ju på dem som stoppar. Sedan går ju pipan runt och alla tittar på den som röker. Det är klart att man kände att man var tillsammans, att man tillhörde något (Anna 35).

De får ett värde och en annorlunda livsberättelse kan konstrueras. Det kulturella kapitalet som individerna tillägnar sig i narkotikagruppen befästs också genom de ritualer som några tar del av i fängelset.

> 1975 kom jag ut från kåken. Då hade jag suttit i princip hela tiden på kåken från 1970 till 1975. Det började bli jobbigt då. Sista voltan var så jobbig att jag inte ville mucka när jag skulle därifrån. Jag gick och våndades i flera månader. Vad skulle jag göra därute? Det vart en trygghet att vara inne. Man vart väckt, fick frukost, iväg att jobba, middag, umgås med polarna och planera nya grejer och allt det där. Jag var skiträdd för att komma ut. Därute var ju bara elände (Lage 42).

De försöker dock förskjuta rollen som narkomaner genom att i självreflexionen hänvisa rollen till andra handlingar än de själva är involverade i. De marginaliserar de försöker förflytta kriterierna för vad en narkoman är, så att dessa inte passar in på dem själva. Även om de söker en identitet så är narkomanrollen behäftad med negativa attribut, vilket förmodligen är en anledning till att de försöker förskjuta en sådan roll.

> I mina ögon var en narkoman en som börjat injicera. Jag har inte varit narkoman innan. Narkomaner var dräggen, dom som injicerade. (Lisbeth 31).

> Jag och mina kamrater såg inte hasch som knark. Röker man hasch så tar man inga sprutor. Narkomaner tar sprutor (Thomas 30).

> Knarkare var sådana som höll på med sprutor. Sådana som höll på med amfetamin och heroin, det var knarkare. Var man igång på tjack och heroin då var man knarkare (Kristoffer 18).

Det finns resultat som tyder på att de som upplevt svårigheter under ungdomsåren använder en typ av identitetsförnekelse som är knuten till den typ av drog som används, administrationssättet och deras syn på narkomanens sociala rangordning i samhället. "Knarkare var sådana som höll på med sprutor". "Narkomaner var dräggen". Att förflytta den narkomana rollen till en lägre plats i hierarkin än den de själva anser att de har, kan ses som ett sätt att försöka upprätthålla en identitet utanför narkotikagruppen. De hänför sig till en annan referensgrupp. Layder

(1997) menar att självbedrägeri är ett argument för att det existerar ett kärnjag med ett antal satellitjag eller aspekter av kärnjaget.

> This makes a form of denial possible whereby a person could claim that behavior undertaken under the auspices of one subpersona is not an authentic or relevant part of themselves (Layder 1997:42).

Problemet är att de livserfarenheter som individerna tillägnar sig helt präglas av livet bland narkotikabrukarna. Det blir allt svårare att värja sig eller distansera sig från rollen som narkotikabrukare. Det blir också svårare att med hjälp av självbedrägeriet hålla narkomanidentiteten på avstånd. Det dagliga livet domineras av interaktion i narkotikamiljöer, ritualer, språk, tankar och handlingar som försäljning, stölder och narkotikabruk, vilket ger upphov till specifika individuella känslor och föreställningar om den egna identiteten. Deras handlingar, värderingar, kompetens, förmåga till att avkoda andras språk, det vill säga deras kulturella kapital är helt sammanvävda med den dagliga praktiken i den narkomana världen.

> Jag träffade en barndomskamrat när jag var hemma i mellanstad. Direkt när jag träffade honom så kom vi in på droger och började prata om det. Jag vet inte riktigt men när man är inne i det så använder man ett visst språk, man använder vissa ord som andra som håller på känner igen (Martin 29).

> Man ser ju på stilen på hur folk beter sig. Det är svårt att beskriva men jag skulle kunna ta en sväng på stan och peka ut alla som använder hasch eller amfetamin (Lage 42).

De får parallellt också allt svårare att visa upp roller utanför denna värld. Konsekvensen av detta blir att de får allt svårare att ta sig tillbaka till det konventionella samhället, eftersom de saknar det kulturella kapital som krävs för interaktioner i detta sammanhang. I sådana interaktioner upplever de sig alltmer underlägsna. Resultatet blir att de marginaliseras alltmer.

Schematiskt kan processen åskådliggöras enligt figur 1.

Låt mig mer ingående presentera figuren. Personer som haft en problematisk uppväxt med våld, skilsmässor, dålig kontakt med den frånvarande föräldern, och alkoholproblem bland föräldrarna, har erfarenheter av otrygghet och avsaknad av sammanhang i den egna livsberättelsen. De upplever att de måste ge upp delar av sin egen identitet. De känner sig alienerade i familjen. I detta sammanhang tillägnar sig individen ett specifikt kulturellt kapital som inte alltid är användbart i andra sammanhang. Sådana erfarenheter leder ofta till skolproblem och känslor av utanförskap. Deras emotionella tillstånd blir också ett hot mot de sociala banden till familj och andra konventionella grupper.

Individerna har ofta en lång historia av kontakter med myndigheter och de har definierats som problematiska på grund av skolproblem, kriminalitet och drog-

Figur 1. De marginaliserade

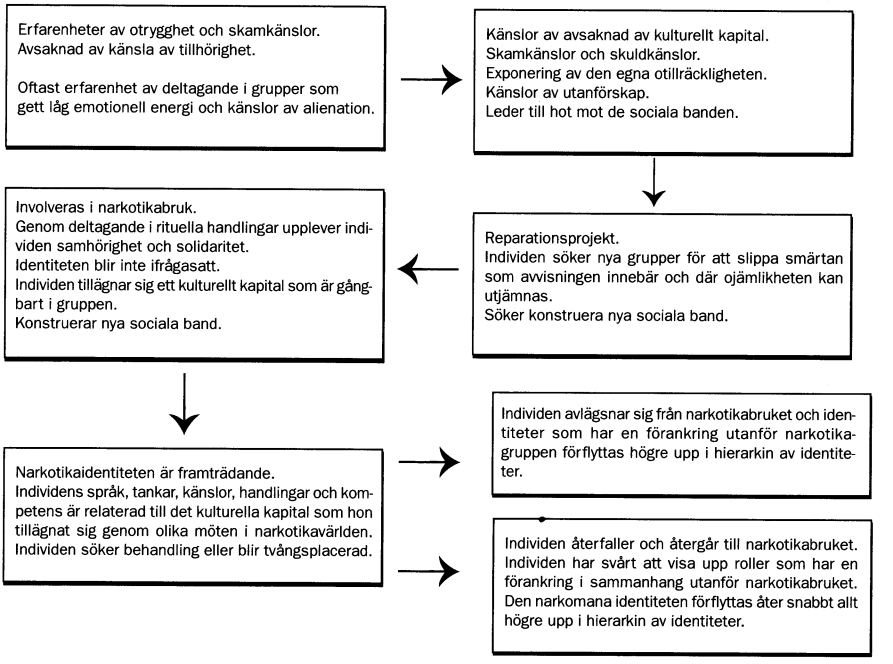

bruk. De får ett dåligt rykte och det är inte ovanligt att föräldrar till andra barn gärna ser att deras egna barn inte vistas tillsammans med de "bråkiga". De som successivt marginaliseras måste därför som Collins (1983:360) uttrycker det:" has to settle more immediately for the line-up of resources that presents itself". De söker sig till andra som innehar ungefär samma kulturella kapital som de själva och där de kan skapa nya sociala band. I syfte att försöka tillskansa sig tillräckligt med självaktning och värdighet finns tecken som tyder på att individer som har erfarenheter av otrygghet och skamkänslor söker sig till andra sociala sammanhang där speglingen av det egna jaget ger positiva responser. Mycket tyder på att de försöker hitta andra sammanhang, där de kan skapa sociala band som inte upplevs som hotade. Genom att umgås med andra som också känner sig utanför och samtidigt genom kollektiv handling få utanförskapet bekräftat, uppnås en känsla av tillhörighet och värdighet. Individerna strävar således efter att konstruera en sammanhängande berättelse om sitt eget liv i ett socialt sammanhang där identiteten inte ständigt blir ifrågasatt. I det nya sammanhanget kan de också reducera känslorna av att inte ha något värde i familjen och bland kamrater som inte är involverade i kriminalitet och narkotikabruk.

Ungdomarna omförhandlar sina tidigare underordnade positioner i den nya gruppen och upplever självförtroende och en känsla av identitet. När de involveras i gruppen narkotikabrukare kan det identitetskapande projektet fortgå och man känner en stark grupptillhörighet. De övergår snabbt från ett experimentellt till ett regelbundet narkotikabruk och sedan till ett problematiskt narkotikabruk. Identiteter som tidigare visats upp utanför den narkotikabrukande gruppen är svaga och släpper lätt taget i individens medvetande. Under gynnsamma omständigheter kan de åter visas upp. För att sådana roller och identiteter utanför den narkotikabrukande gruppen skall kunna väckas till liv, krävs tillgång till interaktionskedjor, där detta är möjligt.

Det första problemet är att omständigheterna inte dyker upp, eftersom den mesta tiden tillbringas just tillsammans med narkotikabrukare. Det andra problemet är, att om sådana omständigheter inträder, har individerna under lång tid i huvudsak befunnit sig i en specifik social värld och de saknar det kulturella kapital som krävs för interaktion med andra grupper och erfarenheter av hur andra roller bör visas upp. Därför glider identiteter, som förknippas med sådana roller och som hör hemma utanför narkotikagruppen, åt sidan och rollerna som visas i narkotikagruppen blir framträdande. Individerna får helt enkelt allt svårare att visa upp de allmänt accepterade attityderna och handla socialt riktigt utanför gruppen narkotikabrukare. Individernas rolluppsättning blir således begränsad och vänskapsmarknaden krymper. Detta medför att självförtroendet gradvis försvagas eftersom de värderar sig själva i relation till samhället utanför narkotikagruppen. De undviker att hamna i situationer där de allmänt accepterade rollerna skall visas upp, eftersom man saknar ett sådant kulturellt kapital. De får allt svårare att distansera sig från rollen som narkotikabrukare, eftersom de har mycket få erfarenheter av andra roller. Det bör i sammanhanget påpekas, att jag inte menar att förmågan till rolldistans helt saknas, utan att den är begränsad. Det är möjligt att mitt resonemang ovan är en förklaring till de ganska nedslående behandlingsresultaten inom den svenska narkomanvården vad marginaliserade narkotikabrukare som nog är den grupp som framförallt vistas på fängelser och behandlingsinstitutioner (Petterson 1996).[7]

Att oreflekterat etikettera de marginaliserade narkotikabrukarna med begreppet narkomanidentitet är något problematiskt. Åtminstone i början av karriären. Även de marginaliserade försöker förskjuta den narkomana identiteten ned i hierarkin av identiteter. I början av karriären ser de sig inte som narkomaner. Ju mer de involveras in i den narkomana subkulturen ju mer framträdande blir den narkomana identiteten. Denna process går dock för de marginaliserade relativt snabbt. Inom ett par år är de ofta djupt involverade i den narkomana världen.

De integrerade

Det finns personer som har erfarenheter av trygghet och sammanhang i den egna livsberättelsen och som regelbundet använder narkotika. Det finns dock inget i mitt material som tyder på att anledningen är att de erfar känslor av att inte duga och att den egna identiteten därför ständigt blir ifrågasatt. Det finns tecken som tyder på att de provar av nyfikenhet och/eller av revoltlusta mot vuxenvärlden. Tillgängligheten är förstås också av betydelse.

I materialet finner jag två olika processer inom gruppen de integrerade: de som avlägsnar sig från narkotikabruket och de som involveras alltmer. De som avlägsnar sig från narkotikabruket "prövar" olika identiteter, men lämnar dessa och går in i något nytt. Skillnaden mellan de som lämnar narkotikabruket och de som fortsätter är att de förra kommer från övre medelklass där högre utbildning har värderats högt, medan de senare kommer från vad som skulle kunna betecknas som arbetarklass. De som avlägsnar sig berättar följande om uppväxten.

> Vi bodde i villa och hade det materiellt bra. Jag har alltid haft det väldigt bra hemma, oförskämt bra (Billy 38).

> Jag växte upp i en liten stad i en villa. Min mamma var barnmorska och min pappa egen företagare. Min barndom var otroligt trygg, riktigt så där idyllisk (Iris 36).

De som avlägsnar sig från narkotikabruket har till skillnad från de som involveras alltmer kommit i kontakt med narkotika genom inträde i politiskt radikala grupper eller en så kallad hippielivsstil. Dessa grupper upplöses successivt samtidigt som personerna anser att narkotikabruket inverkar negativt på deras sociala situation.

> Hela kretsen var ju politiskt intresserad. Vi var väl lite vänsterrörelse så där i gänget. Sympatin låg klart till vänster i det här gänget. Sedan blev det mindre drogbruk, gänget splittrades. Det är ingen som det gått dåligt för. Själv började jag på högskolan (Billy 38).

> Jag slutade nog för att jag vart rädd vid ett par tillfällen. Jag fick synförändringar, ångest och hjärtklappning. Jag fick också andra intressen, började jobba och sedan började jag på högskolan (Iris 36).

De slutar med narkotikabruket när de är inne i ett regelbundet narkotikabruk. De ser sig absolut inte som narkotikabrukare och rollen tycks inte existera i deras självreflektion. Det kulturella kapital som de innehar genererar en förmåga att vända sig mot nya livsmål. De söker sig till universitetet och upphör helt att använda narkotika.

De som involveras alltmer övergår till ett problematiskt narkotikabruk och söker sig sedan till behandling. Nedan presenteras deras karriär, som åtminstone i början, har en hel del gemensamt med dem som avlägsnar sig från narkotikabruket.

Det var aldrig några problem hemma. Jag har alltid haft bra kontakt med mina föräldrar, även när jag höll på och drogade (Dag, 33)

Det var en vanlig arbetarfamilj, inga missbruksproblem. Tre syskon och inga missbrukare. Pappa hade ju hand om pingisen i X-län så det var ju mycket sport i familjen. Brorsan tävlade ju i pingis också. Nu är han sportjournalist. Man kan säga att det var en idrottsfamilj. Så jag har alltid varit sportintresserad. Jag har ju alltid varit med i korpen också. Jag är uppväxt med en far som alltid skötte arbetet. Det har jag liksom fått med mig (Ludwig 37).

De integrerade söker avskildhet, precis som de margnaliserade, men den avskildheten är oftast en prydlig möblerad lägenhet som tillhör en yrkesarbetande person till skillnad från de "kvartar" där de marginaliserade använder narkotika. Avskildhetens rum är en del av de integrerades vardagliga liv och inte ett gömställe. De är heller inte ängsliga och drar inte för gardiner i syfte att stänga ute yttervärlden. De har inget att vara ängsliga för. Varför skulle polisen söka efter dem? De betalade sin hyra och hade arbete. Ritualerna kring drogbruket tycks inte producera samma sociala effekt som hos gruppen de marginaliserade. Anledningen är att narkotikabruket ofta ingår som en del av andra aktiviteter och att konversationen under bruket kretsar runt arbete och andra konventionella aktiviteter (jmf Hardin & Zinberg 1977).

Det vart en pipa på fredagskvällen och på lördagskvällen, kanske tog man en pipa på en vardagskväll när man åkte och spelade kort med polarna (Dag 32).

Vi umgicks också och spelade innebandy. Innan matcherna tände vi på en holk (Dag 32).

I ritualen finns inte den totala fokuseringen kring drogintaget och den producerar således inte samma emotionella energi. De ingår kontinuerligt i andra konventionella sammanhang som erbjuder andra mer eftersträvansvärda identiteter. Individerna har också fått med sig ett kulturellt kapital från andra interaktionsritualer som är gångbart i andra konventionella grupper. De har en kompetens att visa upp roller i andra sammanhang och de får dem också bekräftade av omgivningen. Dessa roller är också de roller som de identifierar sig med, eftersom de ger mest personlig vinst. De innehar ett kulturellt kapital som ger dem en förmåga att upprätthålla sociala band till individer utanför narkotikamiljöerna. De får också på grund av sin rollkompetens ett gott rykte. De ses sålunda inte som avvikare och uppfattar sig själva heller inte som sådana.

Man var ju inte en sån som sov på parkbänken. Jag hade ju en helt annan social situation. Jag hade ju jobbarkompisar, jobb och lägenhet (Ludwig)

Missbrukarna var A-laget. Dom som inte hade hem och hus. Som inte klarade sig och levde på socialbidrag, det var dom som var missbrukarna. Knarkarna var ju dom

som bara drog på stan och som var helt tokiga och som snuten fick hämta då och då (Dag 32).

Flera av de intervjuade brukade narkotika frekvent och de skulle, om inte i början men efter några år, definieras som "tunga missbrukare" (CAN 1992:28). De har injicerat narkotika eller använt narkotika dagligen eller så gott som dagligen, samtidigt som de under många år haft ett arbete och upprätthållit sociala band utanför narkotikagruppen. Dessa personer knyter inte avståndstagandet från rollen som narkoman till preparat eller intagningssätt utan till den sociala situation de befinner sig i. Möjligheten att distansera sig från gruppen narkotikabrukare knyts till att de själva har bostad, arbete och i övrigt en relativt stabil social situation. Distanseringen från rollen relateras till aktiviteter i andra sammanhang som i sin tur medför att självuppfattningen sammanlänkas till händelser som ligger utanför den narkomana världen. Individerna kan relatera sin syn på sig själva till identifierbara positioner i levnadsbanan som är allmänt accepterade och högt värderade.

Men man kände ju sig som förälder trots att jag hade ungen med mig när jag köpte knark. Man ville väl visa att man hade familj, fru, barn och jobb (Ludwig 37).

Vi var ordentligt klädda på jobbet med hjälm, kläder och skyddskor, så vi såg ju inte ut som missbrukare. Vi hade också en yrkesstolthet, vi var baxare, vi gjorde jobb som ingen annan kunde göra. Vi var experter (Dag 32).

Eftersom individerna uppvisar identiteter i andra sociala sammanhang, så tillskrivs dessa en övergripande betydelse för det fortsatta livsprojektet. De handlingar och upplevelser som är förknippade med narkotikahantering och narkotikabruk kan förskjutas med hänvisning till livet utanför den narkomana världen. Narkotikabruket ses i början som en del av en trevlig social samvaro och är en bland många andra möjligheter till berusning. Individernas tidigare erfarenheter utanför den narkomana världen ger dom möjligheter till andra tolkningar av det egna livsprojektet. Personerna kan gå in i olika interaktionskedjor och de har förmågan att visa upp olika identiteter beroende på i vilket socialt sammanhang de ingår och vilken social aktivitet som pågår. Om inte dessa identiteter hade varit internaliserade i individen så hade de dels inte kunnat visa upp dessa roller på ett bra sätt, dels hade interaktionen med andra blivit problematisk. De hade inte lyckats förmedla en adekvat bild av sig själva och också få andra att uppfatta bilden korrekt. Individerna tycker att de kan kontrollera sitt liv och visa upp de olika rollerna utan att hamna i rollstress. De olika positiva rollerna medförde också betydande vinster, eftersom de genom att kontinuerligt visa upp dem och få dem bekräftade av andra samtidigt distanserade sig från rollen som narkoman.

Problemet är att ju längre tiden går, desto mer ger de handlingar som de utför inom den narkomana världen upphov till frågor, ett inre samtal, kring en existeran-

de identitet även i dessa sammanhang. Ju djupare de involveras in i den narkomana världen desto mer påträngande och tydlig blir rollen som narkoman. De kämpar emot genom att hålla fast vid identiteter som har förankrats utanför den narkomana världen. De upplever under narkotikabruket starka känslor av att inte tillhöra den narkomana världen. Här kan vi åter använda Layders (1997) diskussion kring självbedrägeriet som ett argument för att det existerar ett kärnjag och ett antal satellitjag. Handlingarna i narkotikamiljön ges inte innebörder av att vara en del av individens autentiska jag. Till slut får de mycket svårt att hålla den narkomana rollen ifrån sig eftersom narkotikabruket blir alltmer dominerande. Detta kan dock ta många år. Schematiskt kan karriären åskådliggöras enligt figur 2.

Det finns individer som inte söker sig till narkotikamiljöerna i syfte att söka trygghet och bekräftelse eller för att reducera erfarenheter av negativa känslor. De söker sig inte till miljöer, där det förekommer narkotika i syfte att dra sig undan erfarenheterna av skamkänslor. Narkotikabruket är i början ett spänningsmoment i livet och en del av en social samvaro som förstås också är en del i ett identitetsskapande projekt.

De finns således personer som kan använda narkotika under många år och samtidigt sköta arbete, bostad och relationer till familjen. De har tillägnat sig ett kulturellt kapital som varit gångbart i flera grupper. De har under sin uppväxt och i arbetet fått bekräftelse på att de duger. Deras identiteter och kulturella kapital är en produkt av såväl trygga uppväxtförhållanden som erfarenheter av yrkeslivet. De har en förmåga att upprätthålla de sociala banden till personer och grupper i konventionella sammanhang. Under flera år har de erfarit positiva rollövertagande känslor som medfört stolthet. Stoltheten har bland annat kunnat bibehållas genom att de har familj och sköter arbete och bostad.

Det självreflexiva avståndstagandet, att inte se sig själva som utslagna narkomaner, kunde de upprätthålla genom att leva upp till de kollektiva förväntningar som existerade i samhället omkring dem. Genom detta kunde också stoltheten i den egna biografin bibehållas. Det var under många år möjligt att röra sig mellan en grupp narkotikabrukare och gruppen icke brukare, eftersom personerna i de båda grupperna hade samma sociala situation som de själva. De hade arbete, bostad och familj. De uppvisade en bred rolluppsättning och upplevde inte rollstress. De kunde distansera sig från den icke önskvärda rollen och behålla sociala band till konventionella grupper och sammanhang.

Det är svårt att hävda att de individer som under många år använt narkotika regelbundet samtidigt som de haft arbete, sociala relationer utanför narkotikagruppen, och som involverats alltmer i narkotikabruk, endast uppbär en narkomanidentitet. Narkomanidentiteten har under många år inte varit framträdande. Även

Figur 2. De integrerade som söker behandling

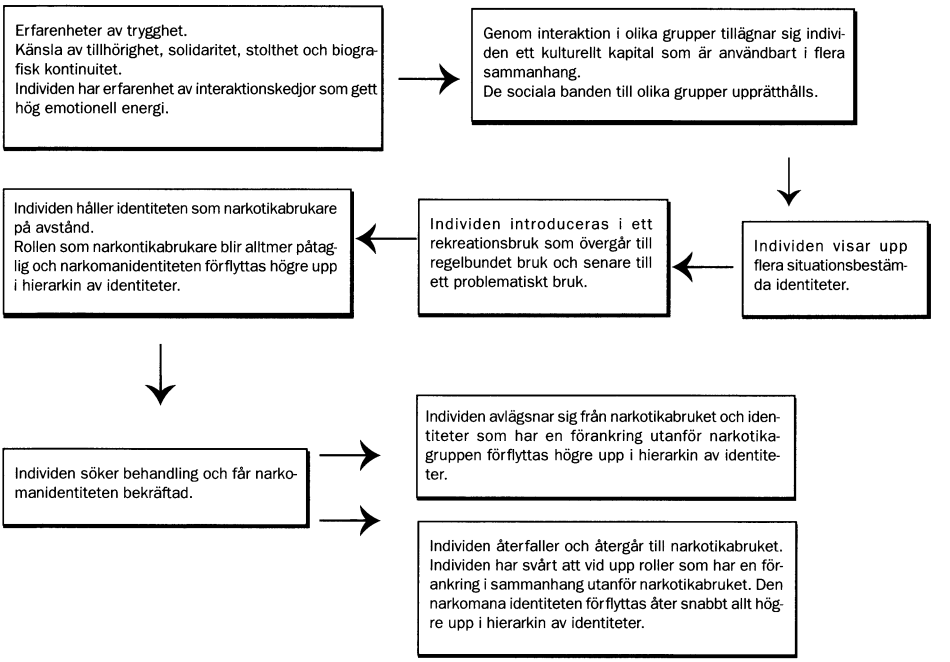

om de övergått till ett regelbundet bruk har de haft förmågan att förskjuta identiteten som narkoman till en lägre nivå i hierarkin. Man kan, som Charon (1995) uttrycker det, finna att personerna uppvisar en hierarki av roller och identiteter, där rollen som narkotikabrukare under lång tid befinner sig långt ned i hierarkin. I slutet av processen, när de övergår till ett problematiskt bruk och involveras i kriminalitet, förflyttas dock identiteten som narkoman allt högre upp i hierarkin. Det sker således en förflyttning mellan identiteterna utanför den narkomana världen och identiteterna innanför.

Avslutning

Det finns ingen enkel och entydig förklaring till varför individer provar narkotika, varför de fortsätter, eller varför de slutar. Tvärtom är det en mycket komplicerad process, där bland annat individuella, situationella, sociala och kulturella faktorer samvarierar. Min ambiton med föreliggande artikel har inte varit att försöka bidra med en enkel förklaring till fenomenet narkotikabruk, utan att utöka kunskapsfältet inom forskningsområdet.

Jag har i uppsatsen diskuterat individers karriärer i ett narkotikabruk med fokus på deras erfarenheter av otrygghet, trygghet, skuld- och skamkänslor samt med hjälp av begreppen sociala band, ritualer och kulturellt kapital. De känslomässiga innebörder som individer tillskriver olika händelser, möten och aktiviteter har, menar jag, en avgörande betydelse för hur den fortsatta livskarriären gestaltar sig. Mitt bidrag har varit att argumentera för att sociologiska och socialpsykologiska begrepp som kan hänföras till emotionernas sociologi, kan ha en stark förklaringskraft när det gäller att förklara olika narkotikakarriärer. ■

Noter

[1] Artikeln bygger på min doktorsavhandling. Lindberg, O. (1998) *Emotioner sociala band och ritualer.* En kvalitativ analys av narkotikakarriärer. Institutionen för socialt arbete: Göteborgs Universitet.

[2] Begreppen narkotikabruk och missbruk är inte oproblematiska. Jag har valt att överge begreppet missbruk för begrepp som möjliggör en differentiering av fenomenet. Begreppen är experimentellt narkotikabruk, rekreationellt narkotikabruk, regelbundet narkotikabruk och problematiskt narkotikabruk. För en mer deltaljerad diskussion kring begreppen, se Lindberg (1998).

[3] För en mer omfattande beskrivning av begreppet karriär se Shaw (1931), Hughes (1937), Hall (1948), Becker (1973), Stebbins (1970), Nygren (1978), Luckenbill & Best (1981), Abrams (1982), Eriksson (1987), Barley (1993), Layder (1993,1997).

[4] Collins (1986:999) påpekar i detta sammanhang i en fotnot att Pierre Bourdieu (1977) föreslår ett liknande begrepp; kulturellt kapital. Collins menar att Bourdieus begrepp mer refererar till den kultur som formats och legitimerats av den dominerande klassen i ett samhälle. Möjligtvis har Collins tolkat Bourdieus begrepp något snävt, eftersom Bourdieu även använder begreppet kulturellt kapital i den mening som Collins använder begreppet. Se Broady (1990:172) samt Bourdieu (1998:16).

5 För en mer ingående beskrivning av dataprogrammet NUD*IST (Non - numerical Unstructured Data* Indexing Searching Theory - building) se Bruhn & Lindberg (1996).

[6] För en mer ingående diskussion kring dessa metodfrågor se Lindberg (1998).

[7] I Sverige har vi en tradition inom behandlingsarbete med narkotikabrukare som innebär att total avhållsamhet är identisk med en lyckad behandling. Möjligtvis måste vi börja att även se mindre förändringar som en framgång. Detta innebär förstås att resultaten skulle mätas på ett helt annat sätt.

Referenser

Abrams, P. (1982) *Historical Sociology.* West Crompton House Somerset: Open Books Publishing Ltd.

Andersson, B. (1991) *Att förstå drogmissbruk. Praktiken, situationen, processen.* Lund : Studentlitteratur.

Andersson, C. (1993) *The Children of Maria. Adolescent Substance Abusers, their Families and Schooling.* Stockholm : Almqvist & Wiksell International.

Barley, S. R. (1993) "Careers, Identities and Institutions: The Legacy of the Chicago School of Sociology ", s 41–66, i Arthur, M., Hall, D.T. & Lawrence, B. S.(eds) *Handbook of Career Theory.* Cambridge: Cambridge University Press

Becker, H. (1973) *Outsiders.* New York: The Free Press.

Bergström, H. (1996) *Missbruk människor och relationer. Behandling genom professionella och privata nätverk.* Lund: Studentlitteratur.

Bourdieu, P. & Passeron, J. C. (1977) *Outline of a Theory of Practice.* Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1998) *Om Televisionen.* Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

Broady, D. (1990) *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin.* Stockholm: HLS Förlag.

Bruhn, A. & Lindberg, O. (1996) "Kvalitativ metod och datateknologi", s 122–144 i Starrin, B. & Svensson, P. G. (red) *Kvalitativa studier i teori och praktik.* Lund: Studentlitteratur.

CAN Rapport 1992:28. Det tunga narkotikamissbrukets omfattning i Sverige 1992. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN).

Charon, J. M. (1995) *Symbolic Interactionism. An Introduction, an Interpretation, an Integration.* Englewood Cliffs N.J.: Prentice Hall.

Collins. R. (1988) *Three Sociological Traditions.* Oxford: Oxfords University Press.

Danemark, B., Ekström, M., Jacobsen, L. & Karlsson, J. C. (1997) *Att förklara samhället.* Lund: Studentlitteratur.

Ehn, B. (1992) "Livet som intervjukonstruktion",s 199–221, i Tigerstedt, C., Roos, J. P. & Villko, A. red.: *Självbiografi Kultur Liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap.* Stockholm: Brutus Östlings Bokforlag Symposium.

Ekström, M. (1994) Elderly People's Experiences of Housing Renewal and Forced Reloation: Social Theories and Contextual Analysis in Explanations of Emotional Experiences. *Housing Studies,* 9 (3): 369-391.

Eriksson, I. (1987) *Narkotikakarriärer och behandling.* Stockholm: Liber.

Giddens, A. (1991) *Modernity and Self- Identity. Self and Society in the Late Modern Age.* Cambridge: Polity Press.

Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967) *The Discovery of Grounded Theory.* Strategies for Qualitative Research. New York: Aldine Publishing Company.

Gomberg, E. S. L. (1987) Shame and Guilt Issues Among Women Alcoholics. *Alcohol Treatment Quarterly,* 4(2): 139–155.

Hall, O. (1948) The Stages of a Medical Career. *The America Journal of Sociology,* 53:(5) 327–336.

Harding, W. H. & Zinberg, N. E. (1977) "The Effectiveness of the Subculture in Developing Rituals and Social Sanctions for Controlled Drug Use", s 111–133, i Du Toit, B. M., (ed). *Drugs Rituals and Altered States of Consciousness.* Rotterdam: A.A. Balkema.

Heitun, O. G. (1985) The Course of Drug Dependence Related to a Theory of Guilt Awareness and Guilt Feeling. *Journal of Drug Issues,* 15(3): 357–366.

Hughes, E. C. (1937) Institutional Office and The Person. *The American Journal of Sociology,* 43 :404–413.

Laing, R. D. (1965) *The Divided Self.* Harmondsworth: Penguin.

Laing, R. D. (1976) *Det kluvna jaget.* Stockholm: Al-

dus.

Layder, D. (1993) *New Strategies in Social Research.* Cambridge: Polity Press.

Layder, D. (1997) *Modern Social Theory. Key Debates and New Directions.* London: UCL Press .

Lindberg, O. (1998) *Emotioner, sociala band och ritualer. En kvalitativ analys av narkotikakarriärer.* Institutionen för socialt arbete: Göteborgs universitet.

Luckenbill, D. F. & Best, J. (1981) Careers in Deviance and Respectability. The Analogy's Limitations. *Social Problems*, 29 (2): 197–206.

Lynd, H. M. (1958) *Shame and the Search for Identity.* London: Routledge.

Meriam, S.B. (1994) *Fallstudien som forskningsmetod.* Studentlitteratur:Lund

Nordengren, T. & Tunving, I. (1997) *Droger A - Ö.* Stockhom: Natur och Kultur.

Nygren, P. (1978). *Varför blir man knarkare?* Stockholm: Prisma.

Petterson, U. (1996) Tvång eller frivillighet i socialtjänstens missbrukarvård. *Social Forskning*, 11(1–2): 19–21. Stockholm: Socialvetenskapliga forskningsrådet.

Potter-Efron, R. T. & Efron, D. E. (1993) Three Models of Shame and Their Relations to the Addictive Process. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 10 (1–2): 23–48.

Ramström, J. (1983) *Narkomani. Orsaker och behandling.* Stockholm: Tiden/Folksam.

Retzinger, S. M. (1991) *Violent Emotions. Shame and Rage in Marital Quarrels.* London : Sage Publications.

Sarnecki, J. (1985) Sprutnarkomaner bland "vuxna Stockholmspojkar". *Brå Apropå*, 11(5):4–10.

Scheff, T. J. (1997) *Emotions, the Social Bonds and Human Reality.* Cambridge: Cambridge University Press .

Shaw, C. R. (1931) *The Natural History Of a Delinquent Career.* Philadelphia: Albert Saifer Publisher.

Stebbins, R. A. (1970) Career, The Subjective Approach. *The Sociolocial Quarterly,* 11: 32–49.

Strauss, A.L. (1987) *Qualitative Analysis for Social Scientists.* Camgbridge: Cambridge University Press.

Svensson, B. (1996) *Pundare, jonkare och andra - med narkotikan som följeslagare.* Stockholm : Carlssons.

Zinberg, E. (1984) *Drug, Set and Setting: The Basis for Controlled Intoxicant Use.* New Haven, Conn.: Yale University Press.

Öberg, P. (1997) *Livet som berättelse. Om biografi och åldrandet.* Uppsala Universitet: Samhällsvetenskapliga fakulteten.

Tannenbaum, F. (1938) *Crime and the Community.* Boston: Ginn and Company

ABSTRACT

Emotioner och identitetsutveckling. En analys av narkotikakarriärer

ODD LINDBERG

The aim of this article is to analyse individual careers towards, during and out of drug use, drawing on the sensitizing concepts of subjective and objective career as analytical tools. Two significant groups can be found, the marginalised and the integrated. The marginalised have experienced insecure relations with their parents. Their experiences of critical incidents have brought about feelings of a lack of continuity in their own narrative. These violations affect the individual's self conception. Their interpretation of the incidents causes feelings of shame and not belonging. In interaction with others they feel that they lack the cultural capital that is needed, which often increases the feeling of shame. These emotions are also a threat to the individual's social bonds in more conventional settings. In order to reduce these negative emotions they have to leave settings where those emotions appear. They have to find other settings where new social bonds can be built. The individuals in the second group, the integrated, do not use drugs because their own identity is constantly in question. They have not experienced feelings of shame and there are not any threats to their social bonds to conventional groups. Their drug habit is also often integrated with other more conventional activities. The individuals in this group have also acquired a cultural capital from previous interactional chains, such as the family and education, that is adequate in conventional contexts. They have a competence to display roles in other contexts outside the drug setting.